

Marek Obrębalski

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: marek.obrebalski@ue.wroc.pl

**POTRZEBY I MOŻLIWOŚCI REWIZJI
TERYTORIALNEGO PODZIAŁU KRAJU
WOBEC UNIJNEJ POLITYKI SPÓJNOŚCI
PO 2020 ROKU**

**NEEDS AND POSSIBILITIES OF THE REVISION
OF TERRITORIAL DIVISION OF THE COUNTRY
CONSIDERING THE EU COHESION POLICY
POST 2020**

DOI: 10.15611/pn.2018.518.09

JEL Classification: F55, P25, R10, R11, R58

Streszczenie: Polskie regiony charakteryzują wyraźne dysproporcje rozwojowe, będące wyzwaniem dla krajowej i unijnej polityki spójności. Statystyczną podstawą wsparcia finansowego w ramach unijnej polityki spójności jest hierarchiczna nomenklatura jednostek terytorialnych (NUTS) oraz mierzone cyklicznie poziomy ich rozwoju wyznaczone na podstawie wysokości PKB w przeliczeniu na mieszkańca. Polityka spójności UE ukierunkowana jest na wspieranie słabszych ekonomicznie regionów szczebla NUTS 2. W celu zwiększenia efektywności tej polityki oraz niwelacji regionalnych dysproporcji w okresie programowania po 2020 roku w wielu przypadkach wskazana jest rewizja dotychczasowego statystycznego terytorialnego podziału kraju. Widoczne jest to m.in. w województwach: dolnośląskim, małopolskim, śląskim i wielkopolskim. Skuteczne rządowe i samorządowe inicjatywy w tym zakresie mogą się z pewnością przyczynić do wzrostu rozmiarów finansowego wsparcia, zwłaszcza dla peryferyjnych regionów.

Słowa kluczowe: region, dysproporcje rozwojowe, NUTS, podział terytorialny, polityka spójności.

Summary: Regions of Poland are characterized by distinct development disparities, which is becoming a challenge for the national and EU cohesion policy. The statistical basis for financial support under the EU cohesion policy is the hierarchical nomenclature of territorial units (NUTS) and cyclically measured levels of their development determined on the basis of GDP per capita. The EU cohesion policy is aimed at supporting economically weaker NUTS 2 regions. In order to increase the effectiveness of this policy and to eliminate regional disproportions in the post 2020 programming period in many cases a revision of the current statistical territorial division of the country is recommended. This is visible, among

others in the following voivodeships: Lower Silesian, Lesser Poland, Silesian and Great Poland. Therefore, effective governmental and self-governmental initiatives in this area can certainly contribute to increase in the size of financial support, especially for peripheral regions.

Keywords: region, development disparities, NUTS, territorial division, cohesion policy.

1. Wstęp

Wiele polskich regionów charakteryzuje się wyraźnymi dysproporcjami rozwojowymi, co staje się ewidentnym wyzwaniem dla polityki spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej w pełni wpisanej w politykę rozwoju kraju i Unii Europejskiej.

Polityka spójności w różnych jej wymiarach przestrzennych (unijnym, krajowym, regionalnym, lokalnym) to działalność publiczna ukierunkowana na integrację określonego obszaru przez wyrównywanie ekonomicznych i społecznych warunków funkcjonowania i rozwoju wszystkich grup użytkowników (w tym ludności i podmiotów gospodarczych) i zmniejszanie różnic w poziomie rozwoju jednostek terytorialnych za pomocą różnorodnych środków (instrumentów).

Wsparcie finansowe w ramach unijnej polityki spójności w ujęciu przestrzennym przeznaczone jest dla ściśle określonych jednostek terytorialnych. W tym zakresie statystyczną podstawą tegoż wsparcia jest stosowana od lat hierarchiczna nomenklatura tychże jednostek (NUTS) oraz mierzone cyklicznie poziomy ich rozwoju społeczno-gospodarczego wyznaczane na podstawie wysokości PKB w przeliczeniu na mieszkańca.

Polityka spójności Unii Europejskiej na lata 2014-2020 ukierunkowana jest na wspieranie słabszych ekonomicznie regionów szczebla NUTS 2. Ich delimitacja nie zawsze uwzględnia podział administracyjny poszczególnych krajów członkowskich. Dotyczy to również Polski. W celu zwiększenia efektywności unijnej polityki spójności oraz niwelacji między- i wewnątrzregionalnych dysproporcji w kolejnym okresie programowania, tj. po 2020 roku, w wielu przypadkach wskazana jest rewizja dotychczasowego terytorialnego podziału krajów dla potrzeb statystyki. Zagadnienia te są przedmiotem niniejszego opracowania, którego celem jest wskazanie, z jednej strony, potrzeby przeprowadzenia takowej rewizji w warunkach polskich, a z drugiej – możliwości w tym zakresie.

2. Nomenklatura jednostek terytorialnych jako przestrzenna podstawa polityki spójności

W krajach Unii Europejskiej stosowane są różne podziały terytorialne. Stąd też m.in. dla potrzeb prowadzenia jednolitej polityki spójności (polityki regionalnej)

podjęto próby unifikacji jednostek terytorialnych, m.in. poprzez wprowadzenie ich nomenklatury (NUTS). Począwszy od 1988 roku, nomenklatura tychże jednostek (*The Nomenclature of Territorial Units for Statistics* – NUTS) stosowana jest w legislacji krajów Unii Europejskiej [Obrębalski 1997, s. 7-15].

W Polsce prace związane z wprowadzeniem statystycznego podziału terytorialnego kraju i związanej z nim nomenklatury jednostek terytorialnych rozpoczęto w marcu 1998 roku w ramach negocjacji o przystąpieniu do Unii Europejskiej. Statystyczny podział terytorialny kraju wymagał dostosowania nie tylko do zasad stosowanych przez Eurostat (NUTS), ale i do wprowadzonego z dniem 1 stycznia 1999 roku nowego podziału administracyjnego Polski¹. Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS) weszła w życie 8 sierpnia 2000 roku [Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 lipca 2000]. Klasyfikacja NUTS natomiast została formalnie wprowadzona w Polsce z dniem 26 listopada 2005 roku, tj. dniem wejścia w życie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającego rozporządzenie w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS) z powodu przystąpienia Czech, Estonii, Cypru, Łotwy, Litwy, Węgier, Malty, Polski, Słowenii i Słowacji do Unii Europejskiej [Rozporządzenie (WE) nr 1888/2005 Parlamentu Europejskiego i Rady z 26 października 2005]. Zgodnie jednak z porozumieniami pomiędzy Eurostatem a Głównym Urzędem Statystycznym klasyfikacja ta zaczęła być stosowana od chwili przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (tj. od 1 maja 2004 r.) i odpowiadała trzem regionalnym poziomom NTS. Wprowadzono wówczas 6 jednostek nieadministracyjnego poziomu NUTS 1 (regiony), 16 jednostek administracyjnego poziomu NUTS 2 (województwa) i 45 jednostek nieadministracyjnego poziomu NUTS 3 (podregiony).

Jednym z kryterium kwalifikowania regionów do poszczególnych szczebli klasyfikacji NUTS jest wielkość zaludnienia, co ukazuje tab. 1.

Tabela 1. Granice wielkości zaludnienia dla jednostek terytorialnych NUTS 1-3

Poziom	Minimum	Maksimum
NUTS 1	3 mln	7 mln
NUTS 2	800 tys.	3 mln
NUTS 3	150 tys.	800 tys.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

W minionym okresie kilkakrotnym zmianom w wyniku rewizji NUTS ulegała liczba podregionów. W rewizji NUTS 2006 od 1 stycznia 2008 roku zwiększono liczbę podregionów z 45 do 66, a w rewizji NUTS 2013 (obowiązującej od 1 stycznia 2015 roku) zwiększono liczbę podregionów do 72. Zmiany natomiast na wszystkich poziomach NUTS nastąpiły w ramach rewizji NUTS 2016 i obowiązują od

¹ Propozycje rozwiązań w tym zakresie przedstawiono m.in. w [Obrębalski 1999, s. 125-127].

1 stycznia 2018 roku. Aktualny statystyczny podział terytorialny kraju obejmuje 97 jednostek NUTS:

- NUTS 1 – regiony (grupujące województwa) – 7 jednostek,
- NUTS 2 – województwa (lub ich części) – 17 jednostek (w tym dwie jednostki w województwie mazowieckim),
- NUTS 3 – podregiony (grupujące powiaty) – 73 jednostki.

W wyniku zmian wprowadzonych rewizją NUTS 2016 podział administracyjny poziomu wojewódzkiego przestał odpowiadać podziałowi statystycznemu na poziomie NUTS 2. W konsekwencji nie było możliwości stosowania dotychczasowego hierarchicznego schematu łączenia poziomów administracyjnych i statystycznych w ramach Nomenklatury NTS. W związku z tym zdecydowano o jej zniesieniu z dniem 1 stycznia 2018 r. [Rozporządzenie Rady Ministrów z 7 kwietnia 2017]. Było to podyktowane również tym, że nomenklatura NTS w praktyce dublowała rozporządzenia dotyczące NUTS i podziału administracyjnego kraju.

Klasyfikacja NUTS jest wykorzystywana w wielu dziedzinach, w tym w statystyce regionalnej oraz w formułowaniu polityk regionalnych Unii Europejskiej i jej członkowskich krajów. Wskazuje m.in. na kwalifikowalność poszczególnych jednostek terytorialnych (regionów) do finansowego wsparcia z funduszy strukturalnych oraz terytorialne granice finansowych alokacji. Przykładowo regionalną kwalifikowalność do wsparcia w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego na lata 2014-2020 określano, opierając się na poziomie regionalnego PKB *per capita* (według PPS – standardu siły nabywczej), przyjmując średnią z lat 2007-2009. Wedle tegoż kryterium regiony szczebla NUTS 2 podzielono na trzy grupy:

- regiony słabiej rozwinięte (PKB na mieszkańca mniejszy niż 75% średniej UE-27²);
- regiony przeobrażane (PKB na mieszkańca między 75% a 90% średniej UE-27);
- regiony bardziej rozwinięte (PKB na mieszkańca większy od 90% średniej UE-27).

Polityka regionalna Unii Europejskiej w kolejnym okresie programowania (po 2020 roku) z pewnością będzie formułowana z wykorzystaniem klasyfikacji NUTS oraz wieloletnich serii informacji statystycznych. Powinna jednak uwzględniać w zdecydowanie większym zakresie wewnętrzne zróżnicowanie poziomu rozwoju jednostek terytorialnych szczebla NUTS 2. W ich ramach bowiem widoczne są wyraźne dysproporcje, m.in. między poszczególnymi jednostkami NUTS 3. W Polsce dysproporcje te dotyczą praktycznie każdego z 16 województw.

² Chorwacja stała się członkiem Unii Europejskiej 1 lipca 2013 roku.

3. Dysproporcje rozwojowe polskich regionów

Poszczególne regiony kraju charakteryzują się wieloma wewnętrznymi dysproporcjami rozwojowymi. Dotyczą one właściwie wszystkich sfer: poziomu i możliwości rozwoju gospodarczego, jakości życia mieszkańców, poziomu warunków bytowych lokalnych społeczności, infrastrukturalnego wyposażenia itd. Wyraźne między- i wewnątrzregionalne dysproporcje rozwojowe odzwierciedla choćby liczba ludności oraz poziom PKB przypadającego na 1 mieszkańca i dynamika jego zmian w latach 2010-2015 (tab. 2 i 3).

Tabela 2. Ludność i produkt krajowy brutto^a na 1 mieszkańca według województw Polski (w % całej Unii Europejskiej)

Lp.	Województwa (NUTS 2)	Ludność 31.12.2017	PKB na 1 mieszkańca (UE-28 = 100)		
			2010	2015	zmiany w latach 2010-2015 w pkt % (+; =; -)
1	mazowieckie	5 384 617	99	109	+10
2	dolnośląskie	2 902 547	70	76	+6
3	wielkopolskie	3 489 210	66	74	+8
4	śląskie	4 548 180	67	71	+4
5	pomorskie	2 324 251	60	66	+6
6	łódzkie	2 476 315	58	64	+6
7	małopolskie	3 391 380	55	62	+7
8	zachodniopomorskie	1 705 533	53	58	+5
9	lubuskie	1 016 832	53	57	+4
10	kujawsko-pomorskie	2 082 944	52	56	+4
11	opolskie	990 069	51	55	+4
12	podlaskie	1 184 548	46	49	+3
13	świętokrzyskie	1 247 732	48	49	+1
14	podkarpackie	2 129 138	43	48	+5
15	warmińsko-mazurskie	1 433 945	45	48	+3
16	lubelskie	2 126 317	43	47	+4

a – według standardu siły nabywczej – PPS.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Eurostatu.

Tabela 3. Ludność i produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w podregionach województw Polski (w % całej Unii Europejskiej)

Lp.	Podregiony (NUTS 3)	Województwa	Ludność 1.12.2017	PKB na 1 mieszkańca (UE-28 = 100)		
				2010	2015	zmiany w latach 2010-2015 w pkt % (+; =; -)
1	2	3	4	5	6	7
1	miasto Warszawa	mazowieckie	1 764 615	184	196	+12
2	miasto Poznań	wielkopolskie	538 633	123	135	+12
3	miasto Wrocław	dolnośląskie	638 586	97	112	+15
4	miasto Kraków	małopolskie	767 348	97	111	+14
5	płocki	mazowieckie	330 033	92	111	+19
6	legnicko-głogowski	dolnośląskie	450 300	112	99	-13
7	trójmiejski	pomorskie	747 093	88	97	+9
8	katowicki	śląskie	736 416	86	92	+6
9	warszawski zachodni	mazowieckie	813 243	77	89	+12
10	tyski	śląskie	396 076	94	87	-7
11	miasto Łódź	łódzkie	690 422	78	85	+7
12	poznański	wielkopolskie	651 660	72	84	+12
13	gliwicki	śląskie	471 305	73	82	+9
14	miasto Szczecin	zachodniopomorskie	403 883	75	82	+7
15	bielski	śląskie	666 946	62	72	+10
16	bydgosko-toruński	kujawsko-pomorskie	776 487	67	71	+4
17	wrocławski	dolnośląskie	591 221	57	70	+13
18	piotrkowski	łódzkie	587 400	59	65	+6
19	opolski	opolskie	617 123	58	64	+6
20	sosnowiecki	śląskie	685 641	59	64	+5
21	lubelski	lubelskie	712 143	56	63	+7
22	kaliski	wielkopolskie	671 064	50	62	+12
23	rzeszowski	podkarpackie	637 857	52	61	+9
24	leszczyński	wielkopolskie	556 970	54	61	+7
25	rybnicki	śląskie	635 589	61	60	-1
26	łódzki	łódzkie	386 957	52	59	+7
27	warszawski wschodni	mazowieckie	822 268	53	58	+5
28	częstochowski	śląskie	516 093	52	58	+6
29	gorzowski	lubuskie	386 102	54	57	+3
30	zielonogórski	lubuskie	630 730	52	57	+5
31	białostocki	podlaskie	512 478	53	56	+3
32	koszaliński	zachodniopomorskie	358 340	54	56	+2
33	jeleniogórski	dolnośląskie	565 430	50	55	+5
34	siedlecki	mazowieckie	311 502	50	55	+5
35	olsztyński	warmińsko-mazurskie	615 808	50	55	+5

1	2	3	4	5	6	7
36	starogardzki	pomorskie	433 044	49	54	+5
37	kielecki	świętokrzyskie	765 893	52	54	+2
38	szeceński	zachodniopomorskie	513 140	49	54	+5
39	oświęcimski	małopolskie	552 494	49	53	+4
40	ostrołęcki	mazowieckie	386 927	45	53	+8
41	pilski	wielkopolskie	412 007	47	53	+6
42	koniński	wielkopolskie	658 876	48	52	+4
43	świecki	kujawsko-pomorskie	189 316	44	51	+7
44	krakowski	małopolskie	725 448	43	51	+8
45	ciechanowski	mazowieckie	342 111	49	51	+2
46	słupski	pomorskie	335 669	48	51	+3
47	bytomski	śląskie	440 114	48	51	+3
48	wałbrzyski	dolnośląskie	657 010	47	50	+3
49	radomski	mazowieckie	613 918	46	50	+4
50	tarnobrzegi	podkarpackie	616 616	45	50	+5
51	gdański	pomorskie	582 205	44	50	+6
52	włocławski	kujawsko-pomorskie	361 108	44	48	+4
53	skierniewicki	łódzkie	363 068	44	48	+4
54	sieradzki	łódzkie	448 468	41	46	+5
55	elbląski	warmińsko-mazurskie	528 530	43	46	+3
56	grudziądzki	kujawsko-pomorskie	391 098	40	45	+5
57	tarnowski	małopolskie	463 393	42	45	+3
58	inowrocławski	kujawsko-pomorskie	364 935	44	44	0
59	nowosądecki	małopolskie	539 080	39	43	+4
60	łomżyński	podlaskie	398 830	40	43	+3
61	chojnicki	pomorskie	226 240	41	43	+2
62	puławski	lubelskie	482 005	37	42	+5
63	nyski	opolskie	372 946	40	42	+2
64	suwalski	podlaskie	273 240	40	42	+2
65	sandomiersko-jędrzejowski	świętokrzyskie	481 839	42	42	0
66	szczecinecko-pyrzycki	zachodniopomorskie	430 170	38	41	+3
67	białski	lubelskie	303 100	38	40	+2
68	krośnieński	podkarpackie	482 707	38	40	+2
69	nowotarski	małopolskie	343 617	36	39	+3
70	ełcki	warmińsko-mazurskie	289 607	38	39	+1
71	chełmsko-zamojski	lubelskie	629 069	37	36	-1
72	przemyski	podkarpackie	391 958	34	36	+2

a – według standardu siły nabywczej – PPS.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Eurostatu.

Ogólnie poziom PKB *per capita* w latach 2010-2015 w kraju zwiększył się z 62% do 68% średniego poziomu notowanego w krajach Unii Europejskiej. Jednakże poziom PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca w ujęciu regionalnym (NUTS 2)

w 2015 roku był istotnie zróżnicowany. Najwyższy w tym zakresie poziom dotyczył województw: mazowieckiego, dolnośląskiego i wielkopolskiego (odpowiednio: 109%, 76% i 74% średniej dla 28 krajów Unii Europejskiej), a najniższy województw: lubelskiego (47%), podkarpackiego i warmińsko-mazurskiego (po 48%) oraz świętokrzyskiego (49%).

Zdecydowanie większe zróżnicowanie poziomu PKB (w PPS) w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2015 roku notowane jest w przekroju podregionalnym (NUTS 3). Spośród 72 podregionów (według stanu w końcu 2017 roku) jedynie w 14 poziom PKB *per capita* jest wyższy od 75% średniego jego poziomu w krajach Unii Europejskiej. W pozostałych zaś podregionach (58 jednostek NUTS 3, tj. 80,5% ich ogólnej liczby) notuje się PKB *per capita* na poziomie niższym od 75% średniej dla UE-28. Rozpiętość między podregionami pod tym względem jest znaczna. Z jednej bowiem strony, wskazać należy podregiony, w których poziom PKB na mieszkańca przekracza średnią notowaną w UE-28, tj. miasto Warszawa (198%), miasto Poznań (135%), miasto Wrocław (112%), miasto Kraków i podregion płocki (po 111%), a z drugiej – 4 podregiony, gdzie poziom tegoż wskaźnika nie osiąga nawet 40% średniej w krajach Unii Europejskiej. Do grupy tej należą podregiony: przemyski i chełmsko-zamojski (po 36%) oraz nowotarski i ełcki (po 39%).

W latach 2010-2015 widoczne są ponadto wyraźne różnice w rozwojowej dynamice poszczególnych podregionów kraju, co ujawnia zwłaszcza wzrost wartości produktu krajowego brutto na mieszkańca, liczonego według parytetu siły nabywczej (PPS) oraz poprawa relacji wobec średniego jej poziomu w krajach Unii Europejskiej. Najwyższą dynamiką zmian w tym zakresie wyróżniają się podregion płocki (wzrost o 19 pkt %) oraz podregiony metropolitalne, a mianowicie: miasto Wrocław (o 15 pkt %), miasto Kraków (o 14 pkt %), podregion wrocławski (o 13 pkt %) oraz miasta Warszawa, Poznań, podregiony warszawski zachodni, poznański i kaliski (po 12 pkt %). W czterech podregionach w analizowanym okresie zanotowano natomiast spadek poziomu PKB w relacji do średniej UE-28.

Polityka spójności w każdym terytorialnym wymiarze ma na celu wspieranie działań prowadzących do wyrównywania warunków ekonomicznych i społecznych. Stąd też jedną z istotnych zasad unijnej polityki regionalnej na lata 2014-2020 jest zintegrowane podejście terytorialne (*integrated territorial approach*), sygnalizujące konieczność dostosowania wsparcia do cech konkretnej jednostki terytorialnej. Zasada ta motywowana jest potrzebą optymalnego wykorzystania potencjału danego obszaru dla zapewnienia trwałego zrównoważonego rozwoju. W wymiarze regionalnym jednak przez wiele samorządowych środowisk negatywnie odczuwana jest dominująca sektorowa (dziedzinowa) alokacja środków finansowych w ramach poszczególnych krajowych i regionalnych programów operacyjnych. Sugeruje się zatem uwzględnianie nie tylko osi priorytetowych, lecz w zdecydowanie większym stopniu przestrzennych dysproporcji rozwojowych. Takie podejście terytorialne w postaci ukierunkowanych przestrzennie preferencji w przyznawaniu środków finansowych przeznaczonych dla wymagających wsparcia części regionów to jeden

z możliwych sposobów wyrównywania wewnątrzregionalnych rozwojowych szans. Niezbędny jest zatem nacisk na terytorialny wymiar polityk publicznych (*place-based policy*), a w jego ramach funkcjonalne podejście do rozwoju obszarów miejskich. Podejście to, zakładające odchodzenie od postrzegania problemów i wyzwań jedynie przez pryzmat granic administracyjnych miast [Obrębalski 2013, s. 150] oraz integrację działań różnych podmiotów publicznych wobec obszarów określonych funkcjonalnie, charakteryzujących się podobnymi cechami społecznymi, gospodarczymi i przestrzennymi, nabiera współcześnie coraz większego znaczenia. Takimi obszarami są m.in. miejskie obszary funkcjonalne związane z ośrodkami nie tylko metropolitalnymi, lecz także regionalnymi i subregionalnymi.

„Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)” jako średniookresowa strategia rozwoju kraju dostrzega nie tylko problem nierównomiernego rozwoju regionów, lecz także postępującej degradacji wielu miast, zwłaszcza średnich. W ramach bowiem celu szczegółowego „Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony” określono trzy cele polityki regionalnej [Ministerstwo Rozwoju 2017, s. 182-216]:

- zrównoważony rozwój kraju wykorzystujący indywidualne potencjały poszczególnych terytoriów;
- wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych;
- podniesienie skuteczności i jakości wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

Ponadto jednym z kierunków interwencji jest „Aktywne gospodarczo i przyjazne mieszkańcom miasta”. Działaniem zaś ukierunkowanym na realizację wskazanego celu jest m.in. aktywizacja potencjałów miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze³. Dla miast tych (m.in. Jeleniej Góry, Kłodzka czy Wałbrzycha) przeznaczony jest „Pakiet dla miast średnich”.

Efektywna realizacja celów i działań strategicznych ujmowanych nie tylko we wspomnianej *Strategii...*, ale i w formułowanej aktualnie Krajowej strategii rozwoju regionalnego do 2030 roku (KSRR 2030), będącej uszczegółowieniem średniookresowej strategii rozwoju kraju w sferze polityki regionalnej, zgodnie z zasadami prowadzenia polityki rozwoju [Ustawa z dnia 6 grudnia 2006], przyczynić się może do wyraźnego zmniejszenia między- i wewnątrzregionalnych dysproporcji rozwojowych.

³ W wyniku wielokryterialnej delimitacji wskazano 122 ośrodki miejskie liczące powyżej 20 tys. mieszkańców oraz powyżej 15 tys. mieszkańców w przypadku stolic powiatów.

4. Potrzeby i możliwości korekt terytorialnego podziału kraju

Z myślą o finansowym wsparciu w ramach kolejnej już unijnej perspektywy (po roku 2020) podejmowane są liczne samorządowe inicjatywy. Dotyczą one m.in. podziału województw na mniejsze jednostki terytorialne szczebla NUTS 2. Dzięki rewizji klasyfikacji NUTS wyodrębnione mogą być regiony o odpowiedniej wielkości zaludnienia i o zdecydowanie niższym poziomie rozwoju od obszarów metropolitalnych. W konsekwencji pozwoli to zaliczyć peryferyjne obszary do grupy jednostek rozwojowo zacofanych, a zatem uzasadnić relatywnie większe wsparcie w ramach unijnej polityki spójności. Interesującym przykładem jest województwo mazowieckie, które w 2015 roku osiągnęło poziom 109% unijnego PKB *per capita*. W wyniku natomiast rewizji podziału terytorialnego (rewizja NUTS 2016) od 1 stycznia 2018 roku województwo mazowieckie podzielone zostało na dwie jednostki terytorialne szczebla NUTS 2, a mianowicie region warszawski stołeczny i region mazowiecki regionalny [Rozporządzenie Komisji (UE) 2016/2066 z 21 listopada 2016].

Podobne zamiary dotyczą województwa dolnośląskiego, które charakteryzuje się także wyraźnymi rozwojowymi dysproporcjami. Wydzielenie regionu sudeckiego (obecne podregiony jeleniogórski i wałbrzyski) pozwoliłoby po roku 2020 korzystać z unijnego wsparcia dla obszarów zacofanych, gdyż poziom PKB na mieszkańca w tymże regionie wynosi jedynie 53% unijnej średniej. Z kolei region wrocławsko-legnicki (północno-wschodni, obejmujący podregiony: miasto Wrocław, wrocławski i legnicko-głogowski) wyróżnia się zdecydowanie wyższym poziomem pod tym względem (94% PKB *per capita* UE-28).

O rewizji podziału terytorialnego dyskutuje się również odnośnie do nierównomiernie rozwijających się województw małopolskiego, śląskiego i wielkopolskiego. Wschodnie i południowe podregiony Małopolski (tarnowski, nowosądecki i nowotarski) dzieli wyraźny rozwojowy dystans wobec pozostałej części regionu (zwłaszcza zaś Krakowa i podregionu krakowskiego). Poziom PKB *per capita* w tych dwóch częściach województwa małopolskiego wynosi odpowiednio: 43% i 75% średniej UE-28. W regionie śląskim widoczne są natomiast dysproporcje między jego północnymi i południowymi podregionami. Propozycją dla tegoż regionu jest statystyczny podział na dwie jednostki terytorialne szczebla NUTS 2, a mianowicie: region północno-śląski (podregiony: częstochowski, bytomski i sosnowiecki) i region południowo-śląski (podregiony: katowicki, gliwicki, tyski, rybnicki i bielski). Poziom PKB *per capita* we wskazanych regionach wynosi odpowiednio: 59% i 79% średniej UE-28. Odnośnie zaś do regionu wielkopolskiego sugerowany jest podział na trzy jednostki szczebla NUTS 2, tj. region poznański metropolitalny (podregiony: miasto Poznań i poznański), region kalisko-leszczyński (podregiony: kaliski i leszczyński) oraz region pilsko-koniński (podregiony: pilski i koniński). W tak określonych regionach Wielkopolski poziom PKB na mieszkańca wynosi odpowiednio: 108%, 62% i 52% średniej UE-28.

Tabela 4. Ludność i produkt krajowy brutto^a na 1 mieszkańca (w % w UE-28) w ujęciu proponowanego podziału statystycznego województw dolnośląskiego, małopolskiego, śląskiego i wielkopolskiego na regiony NUTS 2

Wyszczególnienie	Ludność 31.12.2017	PKB na 1 mieszkańca (UE-28 = 100)		
		2010	2015	zmiany w latach 2010-2015 w pkt % (+; =; -)
DOLNOŚLĄSKIE	2 902 547	70	76	+6
Region sudecki	1 222 440	48	53	+5
jeleniogórski	565 430	50	55	+5
wałbrzyski	657 010	47	50	+3
Region wrocławsko-legnicki	1 680 107	87	94	+7
miasto Wrocław	638 586	97	112	+15
legnicko-głogowski	450 300	112	99	-13
wrocławski	591 221	57	70	+13
MAŁOPOLSKIE	3 391 380	55	62	+7
Region krakowski	2 045 290	65	75	+10
miasto Kraków	767 348	97	111	+14
krakowski	725 448	43	51	+8
oświęcimski	552 494	49	53	+4
Region południowo-wschodni	1 346 090	39	43	+4
nowosądecki	539 080	39	43	+4
nowotarski	343 617	36	39	+3
tarnowski	463 393	42	45	+3
ŚLĄSKIE	4 548 180	67	71	+4
Region północno-śląski	1 641 848	54	59	+5
bytomski	440 114	48	51	+3
częstochoowski	516 093	52	58	+6
sosnowiecki	685 641	59	64	+5
Region południowo-śląski	2 906 332	74	79	+5
bielski	666 946	62	72	+10
gliwicki	471 305	73	82	+9
katowicki	736 416	86	92	+6
rybnicki	635 589	61	60	-1
tyski	396 076	94	87	-7
WIELKOPOLSKIE	3 489 210	66	74	+8
Region poznański	1 190 293	97	108	+11
miasto Poznań	538 633	123	135	+12
poznański	651 660	72	84	+12
Region kalisko-leszczyński	1 228 034	52	62	+10
kaliski	671 064	50	62	+12
leszczyński	556 970	54	61	+7
Region pilsko-koniński	1 070 883	48	52	+4
koniński	658 876	48	52	+4
pilski	412 007	47	53	+6

a – według standardu siły nabywczej – PPS.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Eurostatu.

Wewnątrzregionalne dysproporcje rozwojowe według liczby ludności i poziomu PKB przypadającego na 1 mieszkańca w województwach dolnośląskim, małopolskim, śląskim i wielkopolskim w układzie proponowanych korekt podziału statystycznego na szczeblu NUTS 2 przedstawia tab. 4, a propozycje te ilustrują rys. 1-4.

Rys. 1. Propozycja podziału statystycznego województwa dolnośląskiego na regiony NUTS 2

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 2. Propozycja podziału statystycznego województwa małopolskiego na regiony NUTS 2

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 3. Propozycja podziału statystycznego województwa śląskiego na regiony NUTS 2

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 4. Propozycja podziału statystycznego województwa wielkopolskiego na regiony NUTS 2

Źródło: opracowanie własne.

Europejski Urząd Statystyczny EUROSTAT dokonuje rewizji podziału na jednostki terytorialne NUTS nie częściej niż raz na trzy lata. Stąd też oczekiwać można, że kolejna rewizja nastąpi w roku 2019 (rewizja NUTS 2019). Wnioskodawcą rewizji podziału statystycznego może być tylko państwo członkowskie, stąd w Polsce taki wniosek może przygotować jedynie minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego. Zarządy województw, w których wskazana jest takowa rewizja, mogą zatem zwrócić się do tegoż ministra o złożenie wniosku do EUROSTAT-u o dokonanie korekt w obecnym podziale terytorialnym, w tym o wyodrębnienie nowych jednostek terytorialnych poziomu NUTS 2 (przykładowo wyodrębnienie z województwa dolnośląskiego dwóch jednostek: regionu sudeckiego i regionu wrocławsko-legnickiego) z odpowiednim uzasadnieniem.

Wykonywanie zadań związanych z rozwojem regionalnym na obszarze województwa należy do samorządu województwa [art. 11 ust. 5 Ustawy z 5 czerwca 1998]. Organy tegoż samorządu prowadzą politykę rozwoju województwa w oparciu m.in. o strategię jego długofalowego rozwoju. Wskazać przy tym należy, iż wspieranie tegoż rozwoju możliwe jest także na podstawie inicjatyw samorządu województwa, a przykładem takowej może być chociażby wnioskowanie do właściwego ministra o złożenie wniosku do EUROSTAT-u o dokonanie rewizji obecnego podziału terytorialnego, w tym o wyodrębnienie nowych jednostek terytorialnych poziomu NUTS 2.

Możliwości jednak wpływu rewizji NUTS 2019 na zmianę przestrzennej alokacji finansowego wsparcia w ramach unijnej polityki spójności w kolejnym okresie programowania (tj. po 2020 roku) są niewielkie. Należy bowiem wyraźnie zaznaczyć, że podział tych środków w roku 2020 nie będzie uwzględniał ewentualnych zmian statystycznego podziału terytorialnego, gdyż zostanie dokonany na podstawie danych z lat 2016-2018 według obowiązującego układu jednostek szczebla NUTS 2. Wedle zaś przyjmowanego przez EUROSTAT harmonogramu prac w roku 2020 prowadzone będą konsultacje i uzgodnienia związane z rewizją podziału terytorialnego, a zmieniony układ tegoż podziału mógłby wejść w życie z początkiem 2021 roku. Niemniej jednak pojawienie się nowych jednostek terytorialnych w trakcie trwania przyszłego okresu programowania może wpłynąć na zmianę zasad przestrzennej alokacji finansowego wsparcia w ramach unijnej polityki spójności. Na zmianach tych skorzystać mogą przede wszystkim peryferyjne regiony województw, w których poziom PKB na mieszkańca przekroczył 75% średniej UE-27.

5. Podsumowanie

W wielu regionach kraju widoczne są wyraźne społeczne, ekonomiczne i przestrzenne symptomy dywergencji rozwoju regionalnego, a co za tym idzie – niespójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej. Dostrzegane jest to nie tylko przez samorządowe władze poszczególnych województw kraju, ale i na szczeblach krajowym i unijnym. Stąd też zgłaszane są różnorodne postulaty ukierunkowane w stro-

nę efektywnej polityki wyrównawczej i istotnej niwelacji między- i wewnątrzregionalnych dysproporcji rozwojowych. Postulaty te dotyczą m.in. weryfikacji obowiązującego statystycznego podziału terytorialnego (NUTS). Jednostki terytorialne poziomu NUTS 2 są bowiem przestrzenną podstawą alokacji finansowego wsparcia w ramach unijnej polityki spójności. Podstawowym zaś wskaźnikiem uzasadniającym poziom tegoż wsparcia jest wysokość PKB *per capita*. Rewizji statystycznego podziału na jednostki terytorialne NUTS dokonuje EUROSTAT na odpowiednio uzasadniony wniosek ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego kraju w związku z inicjatywą samorządu danego województwa. Oczekiwać zatem można skutecznych samorządowych inicjatyw w tym zakresie. Mogą się one z pewnością przyczynić do wyraźnego wzrostu rozmiarów finansowego wsparcia zwłaszcza dla peryferyjnych oraz zmarginalizowanych społecznie i gospodarczo regionów.

Polityka spójności Unii Europejskiej po roku 2020 ma wprawdzie realizować nowe priorytety, cele i kierunki, lecz wsparcie finansowe w większym stopniu zorientowane będzie terytorialnie. Unijne środki wykorzystywane w ramach polityki regionalnej będą w coraz większym stopniu koncentrować się na tych obszarach, które pozwolą na uzyskanie najwyższej, tzw. europejskiej wartości dodanej [European Commission 2017, s. 11-12]⁴. Jedną z grup takowych obszarów będą słabo rozwinięte regiony i podregiony (jednostki szczebla NUTS 2 i NUTS 3). Podejście takie oczekiwane jest przez władze i administrację samorządową. Pozwoli bowiem nie tylko wzmacniać terytorialny kapitał, lecz także przyczyni się do wzrostu spójności gospodarczej, społecznej i przestrzennej kraju i jego regionów.

Literatura

- European Commission, 2017, *Reflection paper on the Future EU Finances*, Brussels.
- Ministerstwo Rozwoju, 2017, *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 – z perspektywą do 2030 r.*, Warszawa.
- Obrębalski M., 1997, *Podział przestrzeni w statystyce regionalnej krajów Unii Europejskiej*, [w:] Prace Naukowe AE we Wrocławiu, nr 747, *Zarządzanie i marketing. Gospodarka regionalna*, AE, Wrocław, s. 7-15.
- Obrębalski M., 1999, *Podział terytorialny krajów Unii Europejskiej a cele i kryteria regionalnych funduszy rozwojowych*, [w:] Prace Naukowe AE we Wrocławiu, nr 807, *Gospodarka lokalna w teorii i w praktyce*, AE, Wrocław, s. 117-127.
- Obrębalski M., 2013, *Współczesne problemy krajowej i regionalnej polityki miejskiej*, Biblioteka Regionalisty, nr 13, s. 145-153.

⁴ Europejską wartość dodaną określono m.in. następującymi kryteriami: cele i zobowiązania wynikające z traktatów założycielskich – dobra publiczne o wymiarze europejskim – ekonomia skali – efekt mnożnikowy – pomocniczość – korzyści z integracji z UE – europejskie wartości: demokracja, wolność, praworządność, prawa podstawowe, równość, solidarność, zrównoważony rozwój i pokój.

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 lipca 2000 r. w sprawie wprowadzenia Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS), Dz.U. 2000, nr 58, poz. 685.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 kwietnia 2017 r. uchylające rozporządzenie w sprawie wprowadzenia Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS), Dz.U. 2017, poz. 825.
- Rozporządzenie (WE) nr 1888/2005 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1059/2003 w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS) z powodu przystąpienia Czech, Estonii, Cypru, Łotwy, Litwy, Węgier, Malty, Polski, Słowenii i Słowacji do Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE L 309 z 25.11.2005 r.
- Rozporządzenie Komisji (UE) 2016/2066 z dnia 21 listopada 2016 r. zmieniające załączniki do rozporządzenia (WE) nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS), Dz. Urz. UE L 322 z 29.11.2016 r.
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa, tekst jednolity Dz.U. 2013, poz. 596, ze zm.
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, tekst jednolity Dz.U. 2017, poz. 1376, ze zm.